

Specyfika «radzieckich derbów»: Dynamo (Kijów) – Spartak (Moskwa)¹

Rywalizacja między kijowskim «Dynamo» (rok założenia – 1927) a moskiewskim «Spartakiem» (1922 r.) to najbardziej zacięte derby Związku Radzieckiego. Drużyny zaczęły rywalizować od 1936 roku, kiedy ustanowiono mistrzostwa ZSRR w piłce nożnej, a obie drużyny znalazły się w najwyższej klasie rozgrywkowej. Rywalizacja dwóch najsilniejszych i najbardziej utytułowanych radzieckich klubów piłkarskich potwierdza fakt, że «Dynamo» zdobyło 13 tytułów mistrza ZSRR, a «Spartak» – 12. Po rozpadzie ZSRR mecze między tymi drużynami stały się znacznie rzadsze, ale rywalizacja przetrwała. Zwycięstwa nad «Spartakiem» zawsze cieszyły serca nie tylko kijowskich kibiców, ale i Ukraińców w ogóle. Moskwianie mają lepsze wyniki w derbach: «Spartak» odniósł 60, a «Dynamo» – 42 zwycięstwa we wszystkich rozgrywkach. Te derby są charakterystyczne dla piłki nożnej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

U podstaw derbów «Dynamo» (Kijów) – «Spartak» (Moskwa) był taki warunki wstępne i czynniki:

1) Społeczne. W czasach ZSRR kluby były finansowane przez struktury państwowe. FK «Dynamo» wywodzi się z towarzystwa sportowego «Dynamo» Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. «Spartak» nie miał tak silnego wsparcia. W pewnym okresie drużyna nosiła nazwę «Kharchowyk» («Piszczevik» – ros.), «Promkooperacja» i reprezentowała związki zawodowe pracowników przemysłu spożywczego. Stąd nieoficjalna nazwa – «drużyna ludowa». W ten sposób derby odzwierciedlały globalną konfrontację między «milicją» a «ludem».

Mecze tych drużyn zawsze przyciągały tysiące kibiców na stadiony. Fani «Spartaka» w 1972 roku byli podstawą rozwoju ruchu kibicowskiego w ZSRR. Od 1980 roku w Ukrainie liderami w tym byli kijowianie [1]. Ówczesną cechą grup kibicowskich ukraińskich klubów była rywalizacja i wrogość wobec rosyjskich grup kibicowskich. Kiedy fani «Dynamo» jechali do Moskwy, w celu wyrażenia siebie na dworcu kolejowym w Kijowie kupowali «Gazetę Sportową» w języku ukraińskim, zabierali ją ze sobą i czytali w moskiewskim metrze. Starali się również rozmawiać głównie po ukraińsku. Znana, że w 1982 roku doszło do bójki między kibicami w pobliżu Łaźni Troickich niedaleko Stadionu «Olimpijskiego». Wtedy stosunek wynosił 150 do 200 osób na korzyść «Dynamo» [2].

Napięcie między grupami kibiców wzrosło w 1986 roku, po sukcesie «Dynamo» na arenie krajowej i europejskiej. To właśnie konfrontacja tych dwóch klubów spowodowała, że w ZSRR zaczęto przymusowo organizować oficjalne kluby kibiców. Stało się to po bójce kibiców związanej z meczem 20 września 1987 roku w Kijowie. Pierwsze pojedyncze bójki zaczęły się jeszcze przed meczem, ale zostały przerwane z jego rozpoczęciem. Wyjazdowe zwycięstwo moskwiian sprowokowało w Kijowie masowe zamieszki: kilka tysięcy «biało-niebieskich» urządziło nagonkę na «mięso» w całym mieście. Ostateczna bójka miała miejsce na dworcu kolejowym, gdzie odcięto moskiewskich gości. Według nieoficjalnych danych, w tej potyczce starło się 500 kijowian i 400 kibiców «Spartaka». Tam też został rozbity autobus «Spartaka» i «zdemolowany» pociąg, który odwoził moskwiian do domu. Wzmianki o tym są w nieoficjalnym hymnie «Spartaka»: «Nie zapomnimy surowej jesieni, / Miasto Kijów i bijatyki wokół [...]». Natomiast w następnym roku kijowska milicja wraz z władzami miasta Kijowa przeprowadziły udaną operację specjalną «Goście». Spotkali kibiców «Spartaka», zorganizowali dla nich wycieczki, nakarmili i po meczu (27 marca 1988 roku) pod wzmocnioną ochroną wsadzili do pociągu do Moskwy.

2) Historyczna niechęć. Ogólnounijne derby ta rywalizacja nabrała po 1961 roku, kiedy dynamowcy przerwali hegemonię moskiewskich klubów i po raz pierwszy zdobyli złote medale mistrzostw ZSRR. Zasadnicza konfrontacja «Dynamo» ze «Spartakiem» miała miejsce w 1976 roku. «Spartakowcy» na kolejkę przed końcem byli na granicy spadku. W ostatniej kolejce rozgrywek moskwiianie spotkali się z drużyną W. Łobanowskiego. Na «Dynamo» ze wszystkich stron wywierano

¹ *Badania przeprowadzono w ramach modułu Jean Monnet «EU Counteraction to FIMI» (№101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE).*

presję – jeśli ono «oddalało» mecz, «czerwono-biali» pozostawali. Jednak W. Łobanowski postąpił zasadniczo: kijowianie wygrali 3:1 i wysłali «drużynę ludową» do pierwszej ligi. Dlatego po 1976 roku zwycięstwo nad rywalem każda drużyna uważała za sprawę honoru. W 1982 roku o złote medale walczyły już kijowskie i mińskie «Dynamo». Ale w ostatniej kolejce «Spartak» «oddął» mecz mińszczanom u siebie (3:4), i ci zostali pierwsi. W ten sposób derby mają cechy «piłkarskiej polityki pamięci» i zemsty.

3) Ekonomiczne. W Ukrainie wzrastała wydajność pracy po zwycięstwach «Dynamo», zwłaszcza w walce z moskiewskimi klubami.

4) Aspekt polityczny. Głównymi kibicami tych klubów było kilku działaczy politycznych. Każdy z nich włożył wiele wysiłku w rozwój towarzystw sportowych o tej samej nazwie, często uczestniczyli w meczach piłkarskich swoich ulubionych klubów. Za kijowski klub kibicowali głównie przedstawiciele resortów siłowych Ukraińskiej SRR. Dla tego «Dynamo» zaczęło wykorzystywać zasoby administracyjne w walce o kibiców i utalentowanych piłkarzy, wykorzystując «święty obowiązek obywatela» – służbę w siłach zbrojnych ZSRR, zwłaszcza w wojskach MSW. W rzeczywistości służba ta odbywała się na boiskach sportowych, ale nie można było jej uniknąć, dlatego konfrontacja między klubami nabrała jeszcze jednej cechy [3].

«Dynamo» stało się powszechnie uznanym liderem radzieckiej piłki nożnej dzięki wsparciu Wołodymyra Szerbyckiego. Będąc szczerym kibicem piłki nożnej i kierując Ukraińską SRR w latach 1965–1989, pełnił on rolę «prezesa klubu» – wspierał drużynę na wszelkie możliwe sposoby [4]. To właśnie te 25 lat ugruntowały chwałę kijowskiego «Dynamo» w czasach ZSRR. Trzej pierwsi prezydenci niepodległej Ukrainy również byli zagorzałymi kibicami «Dynamo».

Od czasów ZSRR klub piłkarski «Dynamo» (Kijów) był symbolem oporu wobec Moskwy, ponieważ uosabiał całą ukraińską piłkę nożną. Kibice innych narodowości identyfikowali się z kijowskim «Dynamo», ponieważ byli nastawieni przeciwko Moskwie. Szczególnie wielu takich kibiców pochodziło z Kaukazu [5]. Podczas derbów za «Spartaka» kibicowali również fani innych rosyjskich klubów. Rywalizacja «Dynamo» – «Spartak» przybrała charakter narodowy, czyli Ukraina – Rosja. Częściowo można to wytłumaczyć tym, że wśród fanów, a później także chuliganów «Dynamo», dominowały prawicowe poglądy polityczne.

To była również rywalizacja trenerów klubów – W. Masłow («D») kontra N. Simonian («S»), W. Łobanowski («D») kontra K. Bieskow («S»). Prestiżowe brytyjskie wydawnictwo «FourFourTwo» w 2019 r. umieściło rywalizację «Łobanowski – Bieskow» w pierwszej szóstce trenerskich pojedynków w historii futbolu. Mowa o latach 1978–1988 [6]. W tym czasie W. Łobanowski zdobył z drużyną więcej tytułów, ale K. Bieskow zyskał uznanie za atrakcyjny styl gry swojego zespołu. Był to spór między romantycznym futbolem Bieskowa a praktycznym futbolem Łobanowskiego. Obaj ci trenerzy w różnych okresach prowadzili reprezentację ZSRR, co dodatkowo zaostbrało rywalizację. Co ciekawe, Jurij Siomin – główny trener «Dynamo» w latach 2008–2009 oraz 2010–2012 – w latach 60. grał dla moskiewskiego «Spartaka». Ponadto zawodnicy tych klubów często stanowili trzon reprezentacji ZSRR. Na przykład na Igrzyskach Olimpijskich w 1956 r., gdzie ZSRR zdobył złoto, większość graczy pochodziła ze «Spartaka», a w 1988 r. na Mistrzostwach Europy dominowali piłkarze «Dynamo».

Rywalizacja ta była szczególnie znana na poziomie subkultury – slangu, pieśni, haseł i okrzyków. W środowisku kibiców nazwy klubów często przyjmowały obraźliwe, wulgarne, etnicznie nacechowane przezwiska. Autor uważa, że nie był to przejaw rasizmu, ksenofobii ani nienawiści do ludzi, lecz odzwierciedlenie wydarzeń historycznych między tymi narodami i wyraz subkultury kibicowskiej. Tak, wśród kibiców «chachłami» nazywa się zwolenników klubu Dynamo, a «Spartaka» – «moskalami». Znany był taki okrzyk: «Bij Moskala!/Bij Moskala!/(2 kłaśnięcia)/Bij Moskala!/(2 kłaśnięcia)/Bij Moskala, układajcie trupy!/Chwyćcie jeszcze karabin maszynowy./I załadujcie nową taśmę!» [7].

Główne kolory strojów FK «Spartak» to czerwony i biały – w innych kolorach moskwićanie nigdy nie grali. Dlatego ze względu na wizualne podobieństwo herbu klubu – czerwony romb z białym pasem – nadano im przydomek «mięso». Później pojawiły się inne – «świnie», «niewolnicy», ponieważ to Spartakus przewodził powstaniu niewolników w Cesarstwie Rzymskim. Stąd popularny był slang «Moskwa bez mięsa» lub «smażenie wieprzowiny», czyli pokonanie «Spartaka» [8]. Oto przykład okrzyków kibiców: «Pies kocha mięso,/Wrona kocha ser,/A ja kocham «Dynamo»,/ «Dynamo» to mój idol» [9]. Moskwićanie nazywali «Dynamo» pogardliwie «menty», «musory». Znacznie rzadziej – «dynamiki», «salojedy» [10].

FK «Spartak» uosabiał wszystkie ówczesne kluby moskiewskie, dlatego znany był taki okrzyk: «A nasze *Dynamo* to najlepszy klub/W kraju i nawet w Europie Zachodniej [...]/A *Spartak* i CSKA są w d**e»; «Dynamo» z Dniepru – to trumna dla «Spartaka» [9]. Trudne relacje między kierownictwem i zawodnikami ukraińskich klubów piłkarskich a Komitetem ds. Kultury Fizycznej i Sportu przy Radzie Ministrów ZSRR (1968–1991) można znaleźć w takich tekstach: «Komitet sportowy – jatka *Spartaka*,/Znowu szykuje tron dla *Spartaka*,/Ale trzech punktów nikomu nie odda/Nadklub *Dynamo* z Dniepru!» [7].

«Ulubieńcami» kibiców «Dynamo» był cały skład «Spartaka», szczególnie J. Gawriłow, S. Szawło, R. Dasajew i K. Bieskow. Rywalizację zaostrzały transfery piłkarzy «Dynamo» do «Spartaka». Odzwierciedlenie tego znajdujemy w folklorze kibiców: «Przekonali głupka *Władysława Waszczuka*/Zobacz na *rzeźnika*: przekonali *faceta*,/że *Dynamo* nie pokona nikt».

Fani «Dynamo» podczas derbów na stadionie śpiewali pieśń o znaczeniu narodowym – «Czerwona Ruta». Natomiast w nieoficjalnym hymnie kibiców «Spartaka» znajduje się zwrotka o meczu z 20 września 1987 r. Warto podkreślić, że po uzyskaniu przez Ukrainę niepodległości, hasła ukraińskich kibiców stały się jawnie polityczne. Na przykład: «Stolica Rusi Kijowskiej wita gości z prowincji» (14 września 1994 r.). Po wydarzeniach Majdanu i Pomarańczowej Rewolucji w Ukrainie rosyjskie media przedstawiają historyczne wydarzenia związane z rywalizacją «Dynamo» i «Spartaka» jako działania «ukraińskich nacjonalistów» i «zwolenników przemocy».

Bardzo często walka o mistrzostwo ZSRR rozgrywała się między tymi dwoma klubami. Rywalizacja ta miała miejsce na kilku poziomach: Ukraina kontra Rosja, Kijów kontra Moskwa, Masłow kontra Simonian, Łobanowski kontra Bieskow. Później ruch kibicowski tych klubów, który początkowo wspierał zespoły, zaczął przyjmować cechy politycznego i społecznego aktywizmu. Po uzyskaniu przez Ukrainę niepodległości ruch kibiców kijowskiego «Dynamo» przyczynił się do budowy społeczeństwa obywatelskiego i demokratycznej transformacji jej systemu politycznego.

Wykaz źródeł

1) Пасховер О. Фанати XX ст. Історія про те, як студенти і школярі, хлопці і дівчата зі столиці і провінцій прикрасили український футбол. *Журнал «НВ» № 11*. 24 березня 2017. URL: https://nv.ua/ukr/magazine/journal/n11_24032017/fanaty-20-veka-20007660.html (дата звернення: 01.05.2025).

2) Дружба зі Спартаком, виїзди з Гордоном і Парамоном: як створювався фан-рух київського Динамо. Історії від олдогового фана. *SportArena*. URL: <https://sportarena.com/uk/football/druzhba-zi-spartakom-viyizdi-z-gordonom-i-paramonom/> (дата звернення: 01.05.2025).

3) Мосаєв Ю. В. Соціальні особливості футбольних дербі на радянському та пострадянському просторі. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2015. Вип. 67–68. URL: <http://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2015/67-68/18.pdf> (дата звернення: 01.05.2025).

4) Несенюк М. Эпоха Суркисов и эпоха Шербицкого. URL: <https://football-club.com.ua/news/Ukraine/Premier-liga/271044835/Epoha-Surkisov-i-epoha-Scherbickogo> (дата звернення: 01.05.2025).

5) Савватеев Є. Українська ідентичність у радянському футболі. Лекція Манфреда Целлера. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/4fb4e6e494fc1/> (дата звернення: 01.05.2025).

6) Greg Lea. 6 of football's best managerial rivalries ever: Battle of the Buffet, TV debates and El Clasico. URL: <https://www.fourfourtwo.com/features/best-managerial-rivalries-pizzagate-alex-ferguson-arsene-wenger-pep-guardiola-jose-mourinho-brian-clough-don-revie> (date of application: 01.05.2025).

7) Пісні та заряди. URL: <https://kcs.kiev.ua/support.html> (дата звернення: 01.05.2025).

8) Як Мілевський і Бангура смажили свинину в Москві. 15 років тому Динамо знищило Спартак. URL: <https://champion.com.ua/ukr/football/15-rokiv-tomu-dynamo-znyshchylo-spartak-i-vyyshlo-v-lihu-chempioniv-825518/> (дата звернення: 01.05.2025).

9) Собрание лучших фанатских кричалок. *Футбольные кричалки*. URL: <https://futkrichalki.ru/dinamo-kiev/> (дата звернення: 01.05.2025).

10) Фанатські прізвиська українських клубів. URL: <https://spy-football.com/relax/30d10m4257ba.html> (дата звернення: 01.05.2025).

*Badania przeprowadzono w ramach modułu Jean Monnet
«EU Counteraction to FIMI» (№101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE)*
